

مجله حقوق

دوفصلنامه

دوره ۴، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰

بررسی راهکارهای حقوقی استخراج و معامله ارزهای دیجیتال و رمز پایه (مجازی):

خلأهای حقوقی و راهکارهای پیشنهادی: شیما نادری، مجید مطلبی

واکاوی مبانی فقهی فور و تراخی در اخذ به شفعه: مرتضی رحیمی

دستاوردها و چالش‌های تعدد و تکرار جرم در قانون کاهش مجازات حبس تعزیری

مصوب ۱۳۹۹ با رویکرد کاربردی: ابوالفتح خالقی، زهرا میرزائی

آثار قرارداد انتقال تکنولوژی در حقوق ایران: افشین مجاهد

تبیین اصل اطلاع‌رسانی در پرتو آیین رضایت قبلی کنوانسیون روتردام ۲۰۰۳

:محمد مبینی فر، مرضیه فتحی برناجی

جایگاه کمیسیون‌های حل اختلاف در دعاوی فی‌مابین سپاه پاسداران انقلاب و شهرداری تهران

:محمدرضا یزدی، مجتبی سالک رازی

آثار و شرایط اعاده دادرسی در حقوق ایران و فرانسه: سید جعفر هاشمی باجگانی، محمدرضا بوربور

آثار فسخ نکاح در حقوق ایران، فرانسه و انگلستان: میثم سبحانی

تحلیل ساختار حقوق کودک در ایران: بررسی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک بر مبنای

پیمان نامه جهانی حقوق کودک: مریم شعبان

رابطه توهین و آزادی بیان در پرتو قانون مجازات اسلامی و قانون مطبوعات: امیرحسین قضائی علمداری

اصول و قواعد حاکم بر اخلاق حرفه‌ای در شغل وکالت: رستم علی اکبری، یاسر شاکری

تکثرگرایی دینی در قانون مجازات اسلامی: محسن حمیدی پور

آثار و شرایط دادرسی غیابی در حقوق ایران و فرانسه: سید جعفر هاشمی باجگانی، مصطفی افضل‌گروه

مسئولیت کیفری دولت‌ها در قبال جرایم محیط زیستی در پرتو همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی: سجاد طیبی

تحلیل عملکرد دیوان بین‌المللی دادگستری در پرونده نقض عهدنامه مودت ۱۹۵۵ میان جمهوری اسلامی ایران

و ایالات متحده آمریکا: محمد ستایش پور، عیسی پودات

چالش‌های فلسفی، مفهومی تروریسم در مواجهه با حقوق بشر: نوروز کارگری

تحلیل اقتصادی آثار جانبی ناشی از استفاده اموال با مطالعه حقوق ایران: یداله دادگر، اکرم احسانی

کارکردها و چالش‌های میانجیگری در ایران (با نگاهی به برخی از کشورهای اروپایی و اسناد بین‌المللی)

:سید عباس موسوی

حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران و اسلام: علی اکبری، مهدی فلاحیان

حقوق زندانیان از منظر فقه امامیه و حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی: غلامرضا ایزدپناه، وجیهه ایزدپناه

تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین‌الملل: محمدخلیل صالحی، محمد سلمانی فرهمند

آثار قرارداد بیعه عمر از منظر فقه امامیه و حقوق ایران: سید سجاد خالونی تفتی

حمایت از قضات ادارات در عصر سیاسی سازی: ارزیابی استقلال قضائی و ثبات رأی در دادرسی اداری: رضا طجرلو،

محمدجواد شفق، فاطمه مافی

حقوق بزه‌دیدگان و بزهکاران در قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه: نقدها و چالش‌ها: صادق فتیلی، ابراهیم مقدم

بررسی و تحلیل تعهد به رعایت احتیاط در حقوق کامن‌لا: رضا حسین گندمکار، فرزاد کریمی کلمتی

مطالعه تطبیقی ارزیابی هزینه جرم در حقوق کیفری و فقه شیعه: اسماعیل کشکولیان، مهدی نقوی

در آمدی بر نظریه شخصیت حقوقی در فقه امامیه: سید علیرضا امین

بررسی ارکان مسئولیت مدنی شهرداری‌ها در رویه قضائی: سید وحید میرنظامی، فائزه بهادر

جبران خسارت محکومان بی‌گناه در حقوق ایران و آمریکا: احمدرضا کنارکوهی، سلامه ابوالحسنی

اهمیت ایجاب در قانون مدنی ایران و اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی: مرتضی جوان سرند

Legal Civilization
vol.4, No.9, Fall 2021 & Winter 2022
Pages: 407-432
Article Type: Original Research
http://www.pzhfars.ir/article_140248.html
doi: 10.22034/LC.2022.140248

تمدن حقوقی
دوره ۴، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۴۰۰
صفحات ۴۰۷-۴۳۲
نوع مقاله: علمی پژوهشی

Analysis of the Assassination of Iranian Nuclear Scientists from the Perspective of Domestic and International Law

تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین‌الملل

Mohammad Khalil Salehi

Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran

محمد خلیل صالحی

استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران
mohammad.salehy@gmail.com

Mohammad Salmani Farahmand

Master student of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran (Corresponding Author)

محمد سلمانی فرهمند

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)

farahmand1410@gmail.com
http://orcid.org/0000-0001-5997-4756

Abstract

During the years 2009 to 2021 six scientists related to Iran's nuclear technology has been the target of organized terrorist attacks by human rights violators. Attacks that, despite being prohibited according to paragraph 1 of Article 6 of the International Covenant The 1966 United Nations Civil and Political Rights Act is much and human societies. According to former Mossad chief Meir Dagan is more moral to create a massive war. Mossad Meir Dagan former director following Dagan's belief in the sovereign territory of Iran led to gross human rights violations and took the lives of the 5 people. In question and their commanders. Despite this, authors have been studying on Assassination basis case-by-case and they have analyzed using various domestic and international laws in order to answer the question that under what title or titles can a criminal title be analyzed in the Iranian and international legal system? And whether the claim of defense is acceptable or not? The results of the research indicate that due to the passage of two decades of approval UN Security Council Resolution 1373 and the non-criminalization of terrorism in the Iranian legal system. Each assassination has a different criminal title and punishment, so merely committing an assassination does not create jurisdiction for a specific domestic criminal authority. In international law, according to circumstances of crimes against humanity in the Rome Statute approved in 1998, this behavior is an example of this international crime. Despite Iran's non-accession to the International Criminal Court (ICC), this judicial authority can be considered competent to hear. Also, citing Article 51 of the UN Charter and UN General Assembly Resolution 3314, the claim of defending the conduct is rejected.

Keywords: Terrorism, Assassination, Nuclear Scientists, Crime Against Humanity, International Criminal Court.

چکیده

طی سال‌های ۱۳۸۸ الی ۱۳۹۹ شش تن از دانشمندان مرتبط با فناوری هسته‌ای ایران توسط ناقضان حقوق بشر هدف حملات سازمان یافته تروریستی قرار گرفتند، حملاتی که علیرغم ممنوعیت و تقیح آن به موجب بند یک ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ سازمان ملل متحد و توسط جوامع انسانی، به نظر «مثیر داگان» رئیس اسبق موساد امری بسیار اخلاقی تر و کارآمدتر است تا ایجاد یک جنگ گسترده. عمل نمودن به باور داگان در قلمرو حاکمیتی ایران منجر به نقض فاحش حقوق بشر و سلب حیات از پنج شخص مورد نظر مرتکبان و آمران آن‌ها شد. با وجود این، نویسندگان شیوه‌ار تکلیبی ترورها را به طور جداگانه مورد مطالعه قرار داده‌اند و با استفاده از ظرفیت‌های حقوق داخلی و بین‌الملل به تحلیل آن‌ها پرداخته‌اند تا به این پرسش پاسخ داده شود که ترورها در حقوق داخلی و بین‌الملل واجد چه عنوان یا عناوین مجرمانه‌ای هستند همچنین رسیدگی به این جرایم در صلاحیت کدام مرجع است؟ و این که آیا ادعای دفاع بودن رفتار قابل پذیرش است یا خیر؟ نتایج پژوهش بیانگر این است که با توجه به گذشت دو دهه از تصویب قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد و عدم جرم‌انگاری تروریسم در نظام حقوقی ایران هر ترور دارای عنوان مجرمانه و مجازات متفاوتی است، لذا صرف ارتکاب آن موجب ایجاد صلاحیت برای مرجع اختصاصی کیفری داخلی نمی‌شود. با توجه به شرایط وقوع جنایات علیه بشریت در اساسنامه رم مصوب ۱۹۹۸ رفتار مصداق این جرم بین‌المللی است که علیرغم نیهیستن ایران به دیوان بین‌المللی کیفری می‌توان این مرجع قضایی را صالح به رسیدگی دانست، همچنین با استناد به ماده ۵۱ منشور ملل متحد و قطعنامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد ادعای دفاع بودن رفتار و توجیه پذیر بودن آن در هر صورت مردود است.

واژگان کلیدی: تروریسم، ترور، دانشمندان هسته‌ای، جنایت علیه بشریت، دیوان بین‌المللی کیفری.

Received: 2021/09/27 - Review: 2021/11/13 - Accepted: 2021/12/09

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۰۵ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۲۲ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۱۸

ارجاع:

صالحی، محمدخلیل؛ سلمانی فرهنگد، محمد؛ (۱۴۰۰)، تحلیل ترور دانشمندان هسته‌ای ایران از منظر حقوق داخلی و بین الملل، تمدن حقوقی، شماره ۹.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

کشور ایران بزه‌دیده دو سویه تروریسم است زیرا علیرغم این که طی سال‌های گذشته قربانی حملات تروریستی بوده است برخی آن را متهم به حمایت از تروریسم نموده‌اند.^۱ دانشمندان علوم هسته‌ای کشورمان یکی از گروه‌هایی هستند که در دو دهه اخیر هدف حمله‌های تروریستی قرار گرفته‌اند. علت این امر را می‌توان در ادعای واهی و بی اساس^۲ برخی از بیگانگان جست زیرا به باور آن‌ها ایران ماده «۲»^۳ پیمان عدم اشاعه سلاح هسته‌ای^۴ مصوب ۱۹۶۸ را نقض نموده در حالی که تا به حال نه تنها آژانس بین‌المللی انرژی اتمی^۵ و مقامات تهران غنی سازی لازم برای ساخت سلاح هسته‌ای را تأیید ننموده‌اند بلکه عالی‌ترین مقام جمهوری اسلامی ایران ساخت و در اختیار داشتن آن و هرگونه سلاح کشتار جمعی را ممنوع اعلام نموده (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۹) حتی در فرض این که کشوری قصد نقض ماده ۲ معاهده مذکور را داشته باشد یا فراتر از آن یعنی حتی این مقرر را نقض نماید نیز با لحاظ ماده ۵۱ منشور ملل متحد و صراحت عبارت در

۱- این یعنی اقدام علیه یک قربانی تروریسم.

۲- البته بدیهی است که هدف اصلی از ارتکاب ترورها مبارزه با علم و اندیشه است لذا چنین ادعاهای واهی و بی اساسی برای مقاصد از قبیل القاء تفکرات تروریستی و فریب مرتکبان و افراد دخیل در ارتکاب ترور مطرح می‌شود.

۳- هر دولت فاقد تسلیحات هسته‌ای در این پیمان متعهد می‌شود هیچ گونه سلاح هسته‌ای یا ابزارهای انفجار هسته‌ای و اعمال کنترل مستقیم یا غیرمستقیم بر چنین سلاح‌ها یا ابزارهایی را از هر منبع انتقال‌دهنده یا به هر نحو دیگری، دریافت نکند؛ به ساخت یا تلاش برای دستیابی به سلاح‌ها یا ابزارهای انفجار هسته‌ای مبادرت نورد و در پی کمک برای ساخت سلاح‌های هسته‌ای یا ابزارهای انفجار هسته‌ای نباشد یا چنین کمک‌هایی را دریافت نکند.

4- Nuclear Non-Proliferation Treaty

5- International Atomic Energy Agency

صورت «وقوع حمله مسلحانه»^۶ در این ماده، هیچ شخصی به عنوان دفاع^۷ حق ارتکاب ترور را ندارد^۸ علت وجود شرط مذکور نیز کاستن از آزادی عمل دولت‌ها برای سوءاستفاده احتمالی است (کدخدایی و زرنشان، ۱۳۸۶، ۱۱) تا ارتکاب رفتارهای تهدیدکننده صلح و امنیت بیش از پیش تقبیح شوند همچنین وجود سایر شرایط دفاع از قبیل تناسب^۹، قریب الوقوع^{۱۰} بودن تهاجم (در فرض وجود) و ضرورت^{۱۱} نیز راه استناد به ماده ۵۱ منشور را کاملاً مسدود می‌نماید.

از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۹ شش شخصیت علمی مرتبط با دانش صلح آمیز هسته‌ای کشورمان هدف ترور قرار گرفتند؛ رفتاری که برخی به درستی از مرتکبان آن به عنوان «دشمن علنی بشر» (نمایان، ۱۳۹۰، ۴۲) و از خود رفتار به عنوان «فوق جنایت» (فلچر، ۱۳۹۴، ۱۶۲) یاد نموده‌اند. در مقابل برخی نظر دیگری نسبت به ترور دارند؛ «مثیر داگان»^{۱۲} رئیس اسبق موساد^{۱۳} و مسئول مخفیانه ممانعت از برنامه هسته‌ای ایران باور دارد ترور بسیار کارآمدتر و ارتکاب آن بسیار اخلاقی‌تر است تا ایجاد یک جنگ گسترده زیرا به نظر وی جنگ «شاید به اندازه کافی در تأسیسات هسته‌ای ایران خرابی به بار نیورد.» از سوی دیگر جایگزین نمودن افراد حذف شده به راحتی امکان پذیر نیست همچنین ترور موجب تضعیف روحیه مقابل می‌شود (Bergman, 2018, 6). نظری که برخلاف قوانین بین‌المللی از قبیل بند یک ماده ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ و با وجود جرم‌انگاری آن به موجب بند یک ماده ۲ کنوانسیون سرکوب بمب‌گذاری‌های تروریستی مصوب ۱۹۹۷ و ماده ۷ اساسنامه رم بارها توسط برخی دولت‌ها به آن عمل شده حتی آمران حمله تروریستی و غیرانسانی سوم ژانویه ۲۰۲۰ که در نزدیکی فرودگاه بین‌المللی بغداد واقع شد نیز همچنان به آن معتقد هستند.

6- if an armed attack

۷- با لحاظ مستنداتی از قبیل ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ سازمان ملل متحد اصل بر ممنوعیت سلب حیات است و فقط می‌توان با داشتن حکم قانونی مرجع قانونی یا دفاع مشروع بر خلاف این اصل عمل نمود لذا زمانی که سلب حیات از اشخاص به غیر از استثنائات مذکور انجام شود مرتکب رفتار یک جانی و مجرم به شمار می‌رود و نه مدافع.

۸- در روابط میان دولت‌ها اصل بر منع توسل به زور است به همین دلیل بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد مقرر داشته: «کلیه اعضاء در روابط بین‌المللی خود از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مابینت داشته باشد خودداری خواهند نمود.»

9- Proportionality

10- Imminent

11- Necessity

12- Meir Dagan

13- Mossad

با وجود این که طی سال‌های اخیر به بزه دیدگان اقدامات ناقص حقوق بشری علیه دانشمندان ایرانی افزوده شده و علیرغم وجود ظرفیت‌های قانونی تا به حال هیچ اقدام موثر حقوقی بین‌المللی در این زمینه انجام نشده از این رو و با توجه به قرائن موجود و نحوه ارتکاب ترورها که دخالت داشتن حداقل یک دولت یا مجموعه بیگانه را تأیید می‌نماید، در ادامه پس از ارائه تعاریف و تاریخچه‌ای از ترور دانشمندان هسته‌ای، جایگاه رفتار در حقوق بین‌الملل بررسی می‌شود و در ادامه با توجه به گذشت بیش از دو دهه از تصویب قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۰۰۱ شورای امنیت سازمان ملل متحد که به موجب آن دولت‌ها را ملزم به جرم‌انگاری تروریسم نموده است (SC/Res/1373, para2(e)) و عدم جرم‌انگاری تروریسم در حقوق داخلی همچنین شرایط تحقق برخی از جرائم، هریک از ترورها به صورت موردی بررسی می‌شود تا مشخص شود رفتار ارتكابی در قوانین ایران دارای چه وصف یا اوصاف مجرمانه‌ای و در صلاحیت چه مرجعی است؟ و سپس با استفاده از ظرفیت‌های حقوق بین‌الملل و ارکان مورد نیاز برای تحقق جرم بین‌المللی جنایات علیه بشریت^{۱۴}، امکان انطباق رفتار بر این عنوان و صلاحیت مرجع رسیدگی به آن بررسی خواهد شد.

۱- تعاریف

تروریسم در مقام تعریف علمی یکی از مناقشه برانگیزترین واژه‌ها است (فتح‌پور، ۱۳۹۹، ۹۷). به همین علت علیرغم این که در متون حقوقی داخلی و بین‌الملل و به ویژه پس از حملات یازده سپتامبر ۲۰۰۱ القاعده^{۱۵} به رهبری «محمد عطاء» یا به تعبیر اعضاء تیم انتحاری آن، «غزوة المنهتن» و «غزوة الواشطنن»^{۱۶} مورد توجه قرار گرفته است تا به حال هیچ تعریف جامع و کاملی از این واژه که می‌توان آن را سیاسی‌ترین رفتار مجرمانه نامید ارائه نشده است. مطابق مطالعات انجام شده یکصدونه تعریف رسمی و آکادمیک از تروریسم وجود دارد (Friedrichs, 2006, 420-425) همین امر موجب شده تا برخی دستیابی به تعریف واحدی از این واژه را ناممکن بدانند (ناجی‌راد، ۱۳۸۷، ۳). با این حال برخی ترور را به «قتل سیاسی به وسیله اسلحه» (دهخدا، ۱۳۴۲، ۶۳۶) معنی نموده‌اند همچنین در تعریف تروریسم بیان شده: «گونه‌ای از خشونت است که توأم با استفاده سیستماتیک یا توسل به قتل، جرح و خرابکاری برای تهدید یا ترساندن گروه مورد نظر که وسیع تر از قربانیان آنی جرم می‌باشند و یا به منظور ایجاد رعب و هراس صورت می‌گیرد» (نجفی ابرنآبادی

14- Crimes Against Humanity

15- Al-Qaeda

۱۶- ذهن اعضاء این قبیل گروه‌ها با باور ناصحیح از دین، در صدر اسلام جامانده و فقط جسم شان در زمان حال وجود دارد علت نامگذاری غزوة المنهتن و غزوة الواشطنن نیز متأثر از این است لذا اسامی عملیات‌های خود را که در منهتن و واشنگتن آمریکا انجام دادند به تأثیر از غزوات صدر اسلام انتخاب نموده‌اند.

و هاشم بیگی، ۱۳۷۷، ۳۲۸-۳۲۶). واژه‌ای که صرفنظر از امکان یا عدم امکان تعریف آن در تمامی جوامع انسانی امری منفور و محکوم است.

۲- تاریخچه و نحوه ترور دانشمندان هسته‌ای ایران

۱-۲- شهید مسعود علی محمدی

روز بیست و دوم دی ماه ۱۳۸۸ دکتر مسعود علی محمدی استاد تمام فیزیک دانشگاه تهران با انفجار بمب کنترل از راه دور در حوالی منطقه قطریه تهران هدف قرار گرفت. در این ترور بمب در نزدیکی منزل شهید در یک موتورسیکلت جاسازی و منفجر شد (تسنیم، ۱۳۹۵) که در اثر این انفجار نام ایشان به عنوان اولین دانشمند هسته‌ای ترور شده ایرانی مطرح گردید.

۲-۲- شهید مجید شهریاری

با فاصله قریب به یازده ماه یعنی در تاریخ ۱۳۸۹/۰۹/۰۸ دومین ترور در بلوار ارتش واقع در شمال تهران ارتکاب یافت. دکتر مجید شهریاری استاد دانشکده فیزیک هسته‌ای و عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی هدف مهاجمین قرار گرفت. همانند شیوه قبلی با استفاده از بمب، با این تفاوت که بمب به خودرو حامل همسر و راننده ایشان متصل و منفجر شد که در اثر این انفجار دکتر مجید شهریاری به شهادت رسیدند و همراهم وی با توجه به این که پیش از انفجار از خودرو پیاده شده بودند زنده ماندند (ایسنا، ۱۴۰۰).

۳-۲- فریدون عباسی دوانی

تنها تروری که با کمترین فاصله زمانی واقع شد و نتیجه آن مجروحیت هدف بود؛ روز دوشنبه هشتم آذر ماه ۱۳۸۹ صدای انفجار بمب دیگری در تهران شنیده شد در این مورد که تنها ترور نافرجام دانشمندان هسته‌ای ایران محسوب می‌شود دکتر فریدون عباسی دوانی به همراه همسرشان پیش از انفجار از خودرو خارج و مانع تحقق قصد تروریست‌ها شدند (عصر ایران، ۱۳۹۰).

۴-۲- شهید داریوش رضائی نژاد

در این ترور آمران روشی متفاوتی را در نظر گرفتند به نحوی که عاملان ترور روز شنبه مورخ ۱۳۹۰/۰۵/۰۱ در خیابان بنی هاشم تهران داریوش رضائی نژاد دانشجو مقطع دکتری رشته برق دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی را با شلیک شش گلوله به شهادت رساندند (مشرق نیوز، ۱۳۹۶).

۵-۲- شهید مصطفی احمدی روشن

صبح روز ۱۳۹۰/۱۰/۲۱ در خیابان شهید داوود گل نبی نزدیک میدان کتابی منطقه سید خندان تهران موتورسیکلتی که دو نفر سوار بر آن بودند با چسباندن بمب به خودرو حامل معاون بازرگانی سایت نظنز و انفجار آن، وی را به شهادت رساندند (مشرق نیوز، ۱۳۹۰).

۲-۶- شهید محسن فخری زاده

تنها دانشمندی که «بنیامین نتانیاهو» نخست وزیر اسرائیل در کنفرانس خبری سی ام آوریل ۲۰۱۸ (سی و یک ماه پیش از ترور) سه بار نام ایشان را به زبان آورد و در آخر تأکید نمود: «نام این شخص را به خاطر بسپارید.» بی سابقه‌ترین روش تروری که به گفته نیویورک تایمز توسط موساد انتخاب و در تاریخ هفتم آذر ماه ۱۳۹۹ اجرا شد. مطابق اطلاعات منتشر شده در نقشه ذیل، شروع مسیر حرکت کاروان^{۱۷} از شهر «رستم گلا» واقع در استان مازندران است. ایشان پس از طی مسافتی بیش از دویست کیلومتر و رسیدن به منطقه آبسرد شهرستان دماوند یا همان محل وقوع ترور^{۱۸} با بهره گیری از هوش مصنوعی و مسلسل کنترل از راه دور که در نزدیکی محل ترور پنهان شده بود هدف حمله تروریستی قرار می گیرند و به شهادت می‌رسند (نیویورک تایمز، ۲۰۲۱).

آنچه از بررسی سوابق و تعداد ترورهای انجام شده حاصل می‌شود این است که همچنان تفکری هم سو با تفکر «مثیر داگان» بر نحوه مقابله با برنامه هسته‌ای ایران حاکم است زیرا او معتقد بود ترور و حذف فیزیکی بهترین گزینه است. لازم به ذکر است کشورهای دیگر نیز از آسیب تفکر مذکور در امان نبوده‌اند زیرا دانشمندان ییگانه هم بارها هدف حملات مشابه قرار گرفته‌اند که می‌توان به «عبدالرحمن رسول»، «سلمان رشید» (Bergman, 2018, 319) و «یحی المشد» (Tamar, 2014, 64) از متخصصان عراق، همچنین «عزیز اسبر» رئیس مرکز پژوهش‌های علمی سوریه (نیویورک تایمز، ۲۰۱۸) و «ولفگانگ پیلز» دانشمند آلمانی که در جلسات موساد تصمیم به ترور وی گرفته شد (Bergman, 2018, 69) اشاره نمود.

17- Start of convoy's route

18- Site of assassination

۳- ادعای دفاع و توجیه پذیر بودن ترور دانشمندان هسته‌ای ایران

صرف روایت یکی از طرفین (ایران) موجب نمی‌شود که ترور دانشمندان را جرم و مستوجب مجازات دانست زیرا امکان دارد طرف مقابل برای توجیه رفتار، باور بی اساس و متوهمانه‌ای که ایران توسط دانشمندان هسته‌ای خود قصد نقض ماده ۲ پیمان عدم اشاعه سلاح هسته‌ای دارد را دلیلی برای ارتکاب این رفتار علیه بشریت محسوب و به عنوان دفاع مرتکب آن شود که در این صورت با توجه به این که مدعی به یک استثناء نسبت به قواعد عام استناد نموده باید از پس اثبات آن برآید (ملکی زاده، ۱۳۹۷، ۴۳)؛ ادعائی که با لحاظ قوانین بین‌المللی به هیچ وجه قابل پذیرش و اثبات نیست.

۴- پاسخ به ادعای دفاع و توجیه پذیر بودن ترور دانشمندان هسته‌ای ایران

حق حیات ابتدائی‌ترین و مهم‌ترین حق پذیرفته شده انسان است. علت این امر نیز بدهی است زیرا سایر حقوق، از قبیل حق آزادی در مورد انسان دارای حیات معنی خواهد داشت به نحوی که از آن به عنوان حق ذاتی انسان یاد شده است. بند یک ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در این باره مقرر می‌دارد: «حق زندگی از حقوق ذاتی شخص انسان است. این حق باید به موجب قانون حمایت بشود. هیچ فردی را نمی‌توان خودسرانه (بدون مجوز) از زندگی محروم نمود.» این ماده که تاکیدی بر ماده «۳»^{۱۹} اعلامیه حقوق بشر ۱۹۴۸ سازمان ملل است اصل را بر ممنوعیت قتل قرار داده و ارتکاب آن را فقط تحت شرایطی یعنی با داشتن مجوز قانونی از قبیل دفاع مشروع یا به حکم قانونی مرجع قانونی مجاز دانسته لذا با وجود این، رفتار مصداق بارز محروم نمودن خودسرانه از زندگی و برخلاف نص مواد مذکور محسوب می‌شود از این رو با لحاظ قوانین مذکور و همچنین ماده «۲»^{۲۰} کنوانسیون منع بمب‌گذاری‌های تروریستی^{۲۱} ۱۹۹۷ که رفتار را جرم انگاری نموده هیچ توجیه حقوقی و اخلاقی برای رفتارهای ارتکاب یافته وجود ندارد و ارتکاب آن در هر شرایطی غیرقانونی و غیراخلاقی است. ناگفته نماند که اگرچه رفتار مصداق ماده اخیر است اما امکان استفاده از ظرفیت‌های کنوانسیون مذکور از قبیل درخواست همکاری از دولت‌های عضو در حالتی است که ایران به آن ملحق شده باشد که با توجه به عدم الحاق ایران به این معاهده امکان استفاده از ظرفیت‌های سند مذکور وجود ندارد.

۱۹- هر فردی سزاوار و محق به زندگی، آزادی و امنیت فردی است.

۲۰- یک شخص مرتکب یکی از جرایم مندرج در مفاد این کنوانسیون می‌گردد، اگر او به طور غیرقانونی و از روی عمد ماده منفجره یا دیگر مواد مرگبار را در داخل، یا مقابل اماکن عام المنفعه، وسایل دولتی یا ملی، وسیله حمل و نقل عمومی یا وسایل زیربنائی، (به قصد اهداف زیر) تحویل، مسلح یا منفجر نماید: الف. به قصد کشتن یا ایراد جراحت شدید جسمانی ...

لازم به ذکر است ترورها تحت هر شرایطی برخلاف حقوق بشر و حقوق بشردوستانه هستند زیرا در صورتی که بین ایران و کشور دیگر جنگ مستقیم نظامی نیز ایجاد شود دولت بیگانه مجاز به سلب حیات از غیرنظامیان نیست در این باره بند دوم ماده ۵۱ پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو مصوب ۱۹۷۷ به موافقتنامه ۱۹۴۹ مقرر داشته: «اقدامات خشونت آمیز یا تهدید به خشونت که هدف اصلی از ارتکاب آن‌ها اشاعه رعب و وحشت در میان جمعیت غیرنظامی باشد ممنوع است.» در مورد شرط نظامی یا غیرنظامی بودن دانشمندان ترور شده می‌توان به سند مذکور پیرامون حمایت از غیرنظامیان اشاره نمود که مطابق آن هرکس که در عملیات جنگی حضور و مشارکت ندارد، رزمنده نیست بلکه غیرنظامی محسوب می‌شود. شعبه اول دادگاه روآندا نیز در رای مربوط به «آکاسیو» مورخ دوم سپتامبر ۱۹۹۸ در مورد شرط نظامی بودن یا نبودن اظهار داشته: «اعضای جمعیت غیرنظامی افرادی هستند که هیچ‌گونه شرکت و فعالیتی در درگیری‌ها ندارند» (علامه، ۱۳۹۰، ۱۳۹).

ملاک مذکور بر مبنای اصل تفکیک که یکی از اصول اساسی حاکم بر حقوق بشر و حقوق بشردوستانه است وضع شده. به موجب این اصل؛ باید بین افراد نظامی و غیرنظامی تفکیک قائل شد زیرا حتی در صورت درگیری مسلحانه نیز هیچ کشوری حق آسیب رساندن به جمعیت غیرنظامی را ندارد (شهبازی، ۱۳۸۷، ۱۲۵-122). همچنین با استناد به بند ۲۲ (g) ماده ۳ قطعنامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد اعزام نیروها و مزدوران مسلح از جانب یک دولت برای انجام عملیات علیه دولت دیگر به منظور عملیات مسلحانه تجاوز محسوب می‌شود که مقرره‌ای دیگر برای محکومیت رفتار مذکور است. از این رو با توجه به مستندات فوق و شرایط ماده ۵۱ منشور ملل متحد که پیش‌تر بیان شد ارتکاب ترورها تحت هیچ شرایطی قابل پذیرش و دفاع نیست و به طور قطع با هر توجیه و در هر شرایطی ارتکاب یابند مصداق بارز نقض فاحش قوانین بین‌المللی است از این رو مجموعه یا دولت‌هایی که مرتکب این قبیل رفتارها می‌شوند را تنها می‌توان به عنوان یک مجموعه یا دولت تروریستی و جنایتکار شناخت و نه عنوان دیگر.

۵- عناوین مجرمانه منطبق با ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق داخلی

چنان‌که بیان شد تروریسم در حقوق ایران به عنوان جرم مستقل شناخته نشده لذا نمی‌توان رفتار را منطبق بر این عنوان نمود زیرا مجازات نمودن رفتار تحت عنوان تروریسم نقض اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها

22- Article 3: Any of the following acts, regardless of a declaration of war, shall, subject to and in accordance with the provisions of article 2, qualify as an act of aggression: (g) The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein.

و برخلاف اصل سی و ششم^{۲۳} قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. این در حالی است که مقنن رفتار تأمین مالی تروریسم را جرم انگاری نموده شاید او نیز معتقد است که «تروریست بدون بودجه بیشتر به معترضی غمگین شباهت دارد تا تهدیدی علیه جان و مال مردم» (معاونت پژوهش و تولید علم، ۱۳۹۴، ۱۸۸). این گونه جرم انگاری لازم ولی کافی نیست زیرا برای مقابله با تروریسم باید تمامی جنبه‌ها از قبیل جرم انگاری و وجود مراجع اختصاصی برای رسیدگی به آن لحاظ شود که این مهم نیازمند تجریم تروریسم به عنوان جرم مستقل است؛ امری که در قوانین ایران تا به حال مسکوت مانده است. از این رو باید به سراغ سایر عناوین مجرمانه رفت تا امکان یا عدم امکان انطباق رفتار بر آن‌ها بررسی شود.

۵-۱- جنایت عمدی

با شرح ماوقعی که گذشت و نتیجه حاصله تحقق شرایط اجزاء رکن مادی شامل رفتار، دیگری بودن مجنی علیه و نتیجه حاصله بدیهی است لذا نیازی به تشریح آن نیست همچنین قصد مرتکبان از ارتکاب رفتار قابل احراز است، زیرا پرواضح است که تروریست‌ها با برنامه‌ریزی قبلی اهداف خود را شناسائی و به قصد قتل اقدام به شلیک به آن‌ها یا بمب‌گذاری و انفجار نموده‌اند. حتی امکان دارد برای تسلط بیشتر بر موقعیت و ارتکاب رفتار، بارها لحظه و صحنه ترور را شبیه سازی نموده باشند لذا به نظر رفتار مصداقی از بند «الف» ماده «۲۹۰»^{۲۴} قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ است. رفتار ارتكابی نسبت به سایر افراد از قبیل همراهان دانشمندان نیز مشمول جنایت عمدی است زیرا با توجه به فاصله اندکی که بین اهداف اصلی و این افراد بوده علم به نتیجه و قصد ارتکاب قابل احراز است، لذا در صورت سلب حیات از اشخاص دیگر محکومیت مرتکبان به بیش از یک بار قصاص نفس منع قانونی ندارد.

۵-۲- تخریب

با توجه به نحوه ارتکاب ترورها آخرین رفتار مرتکبان منجر به ایراد جنایت و تخریب شده است زیرا در تمامی موارد، جرم زمانی واقع شده است که دانشمندان در داخل خودرو بوده‌اند و بعضاً به اموال متعلق به دیگران که در نزدیکی محل ترور بوده‌اند آسیب رسیده است. با این حال چه انفجار و چه شلیک گلوله و یا هر دو انجام شده باشد بدیهی است ایراد جنایت عمدی و تخریب دو جرمی هستند که با انجام رفتار مستقیم بر روی اهداف واقع شده‌اند لذا همانند جنایت عمدی از تشریح ارکان تخریب

۲۳- اصل سی و ششم: حکم به مجازات و اجرای آن باید تنها از طریق دادگاه صالح و به موجب قانون باشد.

۲۴- ماده ۲۹۰: جنایت در موارد زیر عمدی محسوب می‌شود: الف- هرگاه مرتکب با انجام کاری قصد ایراد جنایت بر فرد یا افرادی معین یا فرد یا افرادی غیرمعین از یک جمع را داشته باشد و در عمل نیز جنایت مقصود یا نظیر آن واقع شود، خواه کار ارتكابی نوعاً موجب وقوع آن جنایت یا نظیر آن بشود، خواه نشود.

پرهیز می‌شود زیرا مواردی از قبیل مال و متعلق به دیگری بودن اموال تخریب شده بدیهی است. در خصوص تخریب باید قائل به تفکیک شویم زیرا برای جرم تخریب اموال دو صورت متصور است نخست رفتار مشمول ماده «۶۷۶»^{۲۵} قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ و صورت بعدی رفتاری که در ماده «۶۷۷»^{۲۶} همان قانون جرم انگاری شده است.^{۲۷}

با توضیحات فوق و قوانین موجود مشخص شد که رفتار اصولاً مصداق جنایت عمدی و تخریب است. با توجه به عدم جرم انگاری تروریسم در قوانین داخلی و شرایط تحقق محاربه و افساد فی الارض همچنین قرابت این عناوین مجرمانه با عملیات‌های تروریستی شاید بتوان ترورها را مصداقی از رفتارهای مذکور دانست لذا با توجه به پیچیدگی شرایط وقوع دو رفتار مستوجب مجازات حد که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به طور مستقل جرم انگاری شده‌اند در ادامه انطباق آن‌ها بر ترورها به طور مستدل و مستند با تشریح ارکان این جرایم امکان سنجی می‌شود.

۵-۳- محاربه

ذیلاً ابتدا ارکان سه گانه جرم محاربه بیان و سپس بررسی خواهد شد که آیا این ارکان در ترورهای مذکور وجود دارد یا خیر؟

۱-۵-۳- رکن قانونی

رکن قانونی به معنی تعیین وصف مجرمانه توسط قانون است (گلدوزیان، ۱۳۹۵، ۲۹) که به عنوان یک اصل مسلم قانونی پذیرفته شده است. در حال حاضر ماده «۲۷۹»^{۲۸} قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به عنوان رکن قانونی جرم محاربه در حقوق ایران مورد استناد قرار می‌گیرد.

۲-۵-۳- رکن مادی

جرم همانند سکه‌ای است که یک روی آن رکن مادی و روی دیگر آن رکن روانی است (قیاسی و محترم قلاتی، ۱۳۹۶، ۱۶۶). با توجه به این که رکن مادی به معنی رفتاری است که از انسان بروز می‌

۲۵- ماده ۶۷۶: هر کس اموال منقول متعلق به دیگری را آتش بزند به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.

۲۶- ماده ۶۷۷: هر کس عمداً اشیاء منقول و یا غیرمنقول متعلق به دیگری را تخریب نماید یا به هر نحو کلاً یا بعضاً تلف نماید و یا از کار اندازد، به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.

۲۷- مطابق ماده ۱۱ قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ جرایم مواد مذکور قابل گذشت به شمار می‌روند و حداقل و حداکثر مجازات آن‌ها به نصف تقلیل یافته‌اند.

۲۸- ماده ۲۷۹: محاربه عبارت از کشیدن سلاح به قصد جان، مال یا ناموس مردم یا ارباب آن‌ها است، به نحوی که موجب ناامنی در محیط گردد. هر گاه کسی با انگیزه شخصی به سوی یک یا چند شخص خاص سلاح بکشد و عمل او جنبه عمومی نداشته باشد و نیز کسی که به روی مردم سلاح بکشد، ولی در اثر ناتوانی موجب سلب امنیت نشود، محارب محسوب نمی‌شود.

نماید (اردبیلی، ۱۳۹۷، ۱۳۶) مطابق ماده فوق روی نخست جرم محاربه دست بردن به اسلحه و برهنه نمودن آن است و نه صرف به همراه داشتن سلاح، عباراتی از قبیل «هو کل مجرد سلاحاً» (محقق حلی، ۱۴۱۰، ق، ۲۲۶) و «هو من جرد السلاح لاخافة الناس» (نجفی، ۱۳۶۷، ۱۵۸) که در فقه برای تحقق محاربه بیان شده و نظریه مشورتی^{۲۹} اداره حقوقی قوه قضائیه به شماره ۷/۹۳/۲۲۱۸ مورخ ۱۳۹۳/۰۹/۱۷ نیز مؤید این نظر است که برای وقوع محاربه مرتکب باید رفتاری فراتر از حمل اسلحه انجام دهد. این در حالی است که برخی معتقدند حمل سلاح و وجود آن نزد محارب نیز مشمول ماده مذکور است (زراعت، ۱۳۹۴، ۲۹۸) که به نظر چنین اعتقادی مغایر آن‌چه مدنظر قانونگذار بوده، است.

۳-۵-۳- رکن روانی

در صورتی که بپذیریم رکن روانی به معنی ارتکاب رفتار به همراه قصد مجرمانه یا تقصیر جزائی (گلدوزیان، ۱۳۹۵، ۲۹) یا محتوای فکر مرتکب (خالقی، ۱۳۹۶، ۲۱) است قصد مرتکب از کشیدن سلاح باید تعدی به نفوس، اموال یا اعراض مردم باشد؛ قصدی که باید به همراه کشیدن سلاح وجود داشته باشد. هرچند این رفتار مجرمانه نسبت به یک نفر هم قابل تحقق است اما در صورتی که مرتکب فاقد قصد عمومی باشد تحقق محاربه منتفی است (رای شماره ۱۴۶۱ شعبه ششم دیوان عالی کشور مورخ ۱۳۹۳/۰۸/۲۶) به همین جهت است که شاید شهید نمودن امام علی (ع) ترور باشد و نه محاربه (نیوی، ۱۳۹۳، ۱۷۶)، مگر این که حالتی را متصور شد که اگرچه مرتکبان فاقد قصد عمومی بوده‌اند ولی نتیجه رفتار متوجه عموم مردم شود به عنوان مثال کسی در تعقیب دانشمندان باشد و با ظاهر نمودن سلاح وارد معابر عمومی و موجب رعب و وحشت مردم حاضر در محل شود که در این صورت جرم محاربه محقق خواهد شد (مصدق، ۱۳۹۶، ۳۶۴). در این باره قسمت پایانی ماده ۲۷۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مقرر می‌دارد: «هرگاه کسی با انگیزه شخصی به سوی یک یا چند شخص خاص سلاح بکشد و عمل او جنبه عمومی نداشته باشد محارب محسوب نمی‌شود» لذا مطابق مفهوم مخالف این عبارت هرگاه کسی با انگیزه شخصی به سوی یک یا چند شخص خاص سلاح بکشد و عمل او جنبه عمومی داشته باشد محارب محسوب می‌شود. اگرچه مطابق استدلال مذکور امکان محاربه محسوب نمودن رفتار کشیدن سلاح با انگیزه شخصی و حصول ناامنی در محیط وجود دارد، اما با توجه به نحوه استفاده از وسایل به نظر در هیچ یک از موارد، اخافه الناس در پی کشیدن سلاح واقع نشده

۲۹- ... رکن اساسی محاربه، کشیدن سلاح (دست بردن به اسلحه) به قصد جان، مال یا ناموس مردم یا ارباب آن‌ها است. بنابراین صرف حمل سلاح بدون تظاهر به استفاده از آن، نمی‌تواند مشمول عنوان محاربه باشد...

است^{۳۰} از این جهت در ادامه تمامی ترورها بر اساس نحوه استفاده از سلاح به چهار روش تقسیم و بررسی می‌شوند زیرا ماهیت محاربه به نحوی است که در تحقق آن به کاربردن وسیله خاص توسط مرتکب شرط است (حبیب زاده، ۱۳۷۹، ۴۲).

اول- چسباندن بمب به خودرو حامل هدف و انفجار (روش انتخابی در ترور شهیدان مصطفی احمدی روشن و مجید شهریاری و فریدون عباسی دوانی)

دوم- شلیک مستقیم به هدف با سلاح سبک توسط انسان (روش انتخابی در ترور شهید داریوش رضائی نژاد)

سوم- شلیک مستقیم به هدف با مسلسل کنترل از راه دور (روش انتخابی در ترور شهید محسن فخری زاده)
چهارم- بمب گذاری و انفجار در مسیر حرکت هدف (روش انتخابی در ترور شهید مسعود علی محمدی).

این که وسایل به کار رفته را می‌توان سلاح محسوب نمود یا خیر در موارد دوم و سوم شکی در سلاح بودن آن‌ها نیست زیرا وسیله، مصداق بارز بند «الف»^{۳۱} ماده یک آئین نامه اجرایی قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب 1392/10/08 است. در خصوص موارد اول و

۳۰- آنچه موجب تقویت این نظر می‌شود شیوه ارتکاب این قبیل رفتارهای غیرانسانی است که تا لحظه آخر با نهایت مخفی کاری انجام می‌شود.
۳۱- ماده ۱: اصطلاحات به کار رفته در قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۰ که از این پس در این آئین نامه قانون نامیده می‌شود و این آئین نامه در معانی مشروح زیر به کار می‌روند: الف- سلاح گرم: سلاحی که با استفاده از نیروی گاز باروت (نیروی حاصل از احتراق پیشرانه) یا به صورت دستی مسلح شده و توانایی پرتاب یک یا چند گلوله را به صورت تکی (تک تیر) و یا متوالی (رگبار) دارد و به سه دسته زیر تقسیم می‌شود: ۱- سلاح گرم سبک (سلاح کوچک): سلاحی که برای استفاده انفرادی طراحی و ساخته شده و توسط یک نفر قابل حمل و بهره برداری است و کالیبر آن‌ها از (۵/۵) میلی متر تا کمتر از (۱۲/۷) میلی متر و در بعضی انواع از (۰/۲۲) الی (۰/۳۸) اینچ می‌باشد و به دو نوع زیر تقسیم می‌شود: نوع اول- سلاح گرم سبک خودکار: سلاحی که معمولاً دارای مکانیزم آتش حداقل دو وضعیتی (ضامن - شلیک) می‌باشد و با خشاب یا نوار فشنگ گذاری شده و خروج پوکه به صورت خودکار توسط مکانیزم سلاح انجام می‌شود و چنانچه برکه ناظم آتش آن‌ها در حالت تک تیر قرار داده شود با هر بار فشار ماشه یک گلوله شلیک و در حالت سه تیر یا رگبار با هر بار فشردن ماشه بیش از یک گلوله شلیک می‌کنند. نوع دوم- سلاح گرم سبک غیر خودکار: سلاحی که توانایی یک بار شلیک با فشردن ماشه را داشته و غالباً فشنگ گذاری آن به صورت دستی انجام و پوکه آن به صورت دستی از سلاح خارج می‌شود. ۲- سلاح گرم نیمه سنگین: سلاحی که به وسیله دو یا سه نفر خدمه استفاده می‌شود و بعضی از انواع آن می‌تواند توسط یک نفر حمل و استفاده شود و کالیبر آن‌ها از (۱۲/۷) تا (۱۰۶) میلی متر می‌باشد. ۳- سلاح گرم سنگین: ادوات و تجهیزاتی که حمل و نقل آن‌ها به بیش از سه نفر نیروی انسانی یا امکانات لجستیکی نیاز دارد و هدایت آتش آن‌ها توسط سامانه های جانبی انجام می‌شود و کالیبر آن‌ها بالاتر از ۱۰۶ میلی متر می‌باشد، از قبیل توپ (۱۳۰) میلی متری و توپ (۱۵۵) میلی متری.

چهارم نیز هرچند قانونگذار به طور صریح در تعریف سلاح به بمب اشاره ننموده است اما با توجه به این که در عرف حقوقی سلاح گرم شامل مواردی از قبیل تفنگ، بمب، نارنجک و خمپاره است (زراعت، ۱۳۹۴، ۳۰۳) معنی برای سلاح محسوب شدن وسایل به کار رفته وجود ندارد. اما استفاده از سلاح به تنهایی برای محارب شناخته شدن مرتکبان کفایت نمی‌کند زیرا در دو حالتی که از بمب استفاده شده یا کشیدن محقق نشده (مورد چهارم) یا زمانی که بمب نمایان شده عموم مردم متوجه آن نشدند (مورد اول) در این حالت بدیهی است که به تبع آن هیچ ناامنی ناشی از کشیدن سلاح نیز در محیط ایجاد نشده است، از این رو و با توجه به توضیحات فوق رکن روانی جرم محاربه مخدوش و منتفی است.

در ترور شهیدان داریوش رضائی نژاد و محسن فخری زاده که به روش شلیک مستقیم گلوله به هدف انجام شده نیز به نظر نمی‌توان رفتار را مصداق محاربه دانست، زیرا مطابق روایات موجود، در هنگام ترور شهید رضائی نژاد عموم مردم در صحنه وجود نداشته‌اند (مشرق نیوز، ۱۳۹۶) تا از کشیدن سلاح مرعوب شوند. در آخرین ترور انجام شده نیز هیچ عامل انسانی برای انجام ترور در صحنه حضور نداشته (فارس، ۱۳۹۹) حتی هیچ گونه کشیدن سلاحی نیز محقق نشده است بلکه سلاح کاملاً مخفی بوده است (نیویورک تایمز، ۲۰۲۱).

با توجه به ارکان متشکله جرم محاربه به نظر رفتار فاقد شرایط قانونی این جرم است، زیرا در تمامی موارد رفتار تجرید سلاحی که مدنظر مقنن است محقق نشده. البته این مانع از محکومیت مرتکبان به اعدام و به دار آویختن آن‌ها نیست زیرا در صورت وقوع تخریب مشمول ماده «۶۷۵»^{۳۲} قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ مجازات محاربه بر اساس یک ضابطه ذهنی بر مرتکب اعمال می‌شود (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۷، ۲۱۷ و ۲۱۸) یعنی آنچه موجب محکومیت به اعدام می‌شود قصد مرتکب است و نه نتیجه رفتار وی. به عبارت دیگر نیازی نیست که رفتار مرتکب منجر به مقابله با نظام شده باشد بلکه مطابق قوانین صرف وجود قصد مقابله با نظام برای محکومیت تروریست‌ها به اعدام و به دار آویختن آن‌ها کافی است.

۳۲- ماده ۶۷۵ هر کس عمداً عمارت یا بنا یا کشتی یا هواپیما یا کارخانه یا انبار و به طور کلی هر محل مسکونی یا معد برای سکنی یا جنگل یا خرمن یا هر نوع محصول زراعی یا اشجار یا مزارع یا باغ‌های متعلق به دیگری را آتش بزند به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود.

۴-۵- افساد فی الارض

۴-۵-۱- رکن قانونی

رفتار افساد فی الارض به موجب ماده «۲۸۶»^{۳۳} قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به عنوان یک جرم مستقل در نظام حقوقی ایران قابل مجازات است.

۴-۵-۲- رکن مادی

جرم افساد فی الارض جرمی مقید به نتیجه یعنی اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی، یا سبب اشاعه فساد یا فحشا شدن در حد وسیع است. جرمی که رکن مادی آن نیز جرم است زیرا موارد مذکور در ماده هریک مستقلاً قابل مجازات است و در حالتی می‌توانند از محدوده یک جرم عادی خارج و تحت عنوان افساد فی الارض مجازات شوند که به صورت گسترده ارتکاب یافته باشند، به عبارت دیگر از شرایط تحقق رفتار مذکور گستردگی جرایم ارتكابی است. البته قانونگذار برای تشخیص گسترده بودن ملاک و معیاری مشخص نموده و همین امر موجب می‌شود در صورت حدوث شبهه با لحاظ مواد «۱۲۰»^{۳۴} و «۱۲۱»^{۳۵} قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ اثبات افساد فی الارض یا پس از تحصیل دلیل توسط قاضی انجام یا به طور کلی منتفی شود.

۴-۵-۳- رکن روانی

قصد برهم زدن امنیت برای تحقق این جرم ضروری است به نحوی که جرایم مذکور در ماده باید به صورت گسترده و به این قصد ارتکاب یابند. با وجود این، در صورت فقدان قصد یا عدم علم به موثر بودن اقدامات، رفتار از شمول افساد فی الارض خارج و به عنوان دیگری قابل مجازات است.^{۳۶}

۳۳- ماده ۲۸۶: هر کس به طور گسترده، مرتکب جنایت علیه تمامیت جسمانی افراد، جرائم علیه امنیت داخلی یا خارجی کشور، نشر اکاذیب، اخلال در نظام اقتصادی کشور، احراق و تخریب، پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک یا دایر کردن مراکز فساد و فحشا یا معاونت در آن‌ها گردد به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، ناامنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی، یا سبب اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع گردد مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد.

۳۴- ماده ۱۲۰: هرگاه وقوع جرم یا برخی از شرایط آن و یا هریک از شرایط مسئولیت کیفری مورد شبهه یا تردید قرار گیرد و دلیلی بر نفی آن یافت نشود حسب مورد جرم یا شرط مذکور ثابت نمی‌شود.

۳۵- ماده ۱۲۱: در جرائم موجب حد به استثنای محاربه، افساد فی الارض، سرقت و قذف، به صرف وجود شبهه یا تردید و بدون نیاز به تحصیل دلیل، حسب مورد جرم یا شرط مذکور ثابت نمی‌شود.

۳۶- تبصره ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: هرگاه دادگاه از مجموع ادله و شواهد قصد اخلال گسترده در نظم عمومی، ایجاد ناامنی، ایراد خسارت عمده و یا اشاعه فساد یا فحشا در حد وسیع و یا علم به موثر بودن اقدامات انجام شده را احراز

با توجه به مقید بودن جرم افساد فی الارض، قیودی که در متن ماده بیان شده، نحوه وقوع رفتار و نتایج حاصله تمامی ترورها را نمی‌توان مصادق این جرم دانست زیرا در تمامی موارد ما وقع ارتکاب جنایت به طور گسترده نبوده است مگر مواردی که رفتار مشمول عبارت «...ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی گردد» مذکور در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ شود که در این صورت احراز جرم افساد فی الارض و محکومیت به اعدام و به دار آویختن مباشران و معاونان رفتار ممکن است.

با شرحی که گذشت مشخص شد هرچند منعی برای محکومیت مرتکبان به مجازات سالب حیات وجود ندارد اما امکان انطباق رفتار بر عناوین محاربه و افساد فی الارض در تمامی موارد وجود ندارد به عبارت دیگر دو عنوان مذکور پوشش دهنده کامل رفتار تروریسم نیستند. عدم تجریم تروریسم به صورت مستقل موجب خواهد شد در صورتی که به هر علت قصاص نفس اجرا نشود با استناد به ماده «۶۱۲»^{۳۷} قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵ تنها کیفر قابل اعمال این جرم حبس نه چندان طولانی باشد. در حالی که شایسته بود مقنن ضمن تعریف و جرم انگاری تروریسم سیاست بسیار سختگیرانه‌ای در مورد مرتکبان و سایر افراد دخیل در این رفتار اتخاذ نماید برای مثال مباشرت و معاونت در تروریسم را در حکم مفسد فی الارض بدانند یا مجازات افساد فی الارض را برای آن‌ها مقرر نماید، همچنین شروع به این رفتار و رفتارهایی که در حکم شروع به این رفتار هستند همچنین معاونت در شروع به تروریسم و معاونت در رفتارهایی که در حکم شروع به تروریسم هستند را مستوجب حبس درجه یک نماید.

۶- عناوین مجرمانه منطبق با ترور دانشمندان هسته‌ای در حقوق بین‌الملل

برخی از رفتارهای ارتكابی ممکن است علاوه بر وصف مجرمانه‌ای که در حقوق داخلی دارند به موجب قوانین بین‌المللی نیز جرم انگاری شده باشند که این نیازمند احراز عنصر اضافه‌ای به نام عنصر زمینه‌ای به عنوان وجه فارق جرایم عادی از بین‌المللی است، زیرا در این حالت است که جرم عادی از آستانه جرایم بین‌المللی عبور می‌نماید (ذاکر حسین، ۱۳۹۸، ۳۸۲). از این‌رو در ادامه با لحاظ قوانین بین

نکند و جرم ارتكابی مشمول مجازات قانونی دیگری نباشد، با توجه به میزان نتایج زیان بار جرم، مرتکب به حبس تعزیری درجه پنج یا شش محکوم می‌شود.

۳۷- ماده ۶۱۲: هر کس مرتکب قتل عمد شود و شاکی نداشته یا شاکی داشته ولی از قصاص گذشت کرده باشد و یا به هر علت قصاص نشود در صورتی که اقدام وی موجب اختلال در نظم و صیانت و امنیت جامعه یا بیم تجری مرتکب یا دیگران گردد دادگاه مرتکب را به حبس از سه تا ده سال محکوم می‌نماید.

المللی بررسی می شود که رفتار ترور دانشمندان ایرانی که به نظر در حقوق داخلی تحت عناوین مذکور قابل مجازات است منطبق بر کدام عنوان مجرمانه بین المللی است؟ برای پاسخ به پرسش فوق باید به سراغ اساسنامه رم رفت زیرا اگرچه تروریسم مستقلاً در هیچ یک از مواد آن جرم انگاری نشده ولی برخی از جرایم مورد اشاره در متن اساسنامه از قبیل بند (a) ماده ۳۸۷ می تواند در قالب تروریسم واقع شود. با وجود این و با توجه به ویژگی های قتل های واقع شده، به نظر می توان رفتار را برای انطباق با عنوان جنایات علیه بشریت بررسی نمود. از این رو ذیلاً ابتدا به ارکان جنایات علیه بشریت پرداخته و با تحلیل آن ها بررسی می شود که آیا ترور دانشمندان هسته ای را می توان به معنی ارتکاب جنایت علیه بشریت در قلمرو حاکمیتی ایران دانست؟

۶-۱- رکن قانونی جنایات علیه بشریت

جنایات علیه بشریت به قدمت خود بشریت است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۵، ۱۰۳) رفتاری به شدت نفرت انگیز که حس شرافت و عزت انسانی هر فرد را خدشه دار می نماید. عنوان مجرمانه ای که از آن به عنوان جرم عرفی بین المللی یاد شده است (شریعت باقری، ۱۳۷۸، ۸۰) به همین علت است که مورد توجه جامعه بین المللی قرار گرفته و ماده ۵ اساسنامه رم آن را به عنوان مهم ترین جرمی که مایه نگرانی جامعه بین الملل است به شمار آورده است. در حال حاضر ماده «۷»^{۳۹} اساسنامه مذکور به عنوان رکن قانونی این جرم قابل استناد است.

منظور از تعبیرات به کار رفته در بند یک این ماده: حمله گسترده یا سازمان یافته بر ضد هر جمعیت غیر نظامی رفتاری است مشتمل بر ارتکاب مکرر اعمال مذکور در بند یک بر ضد هر جمعیت غیر نظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمان برای انجام چنین حمله ای صورت گرفته باشد...». چنان که در متن ماده مذکور بیان شد، به موجب بند نخست آن، قتل یکی از رفتارهایی است

38- Murder

۳۹- ماده ۷: منظور از جنایات ضدبشریت در این اساسنامه هر یک از اعمال مشروحه ذیل است، هنگامی که در چهارچوب یک حمله گسترده (widespread) یا سازمان یافته (systematic) بر ضد یک جمعیت غیر نظامی و با علم به آن حمله ارتکاب می گردد. قتل. ریشه کن کردن. به بردگی گرفتن. اخراج یا انتقال اجباری یک جمعیت. حبس کردن یا ایجاد محرومیت شدید از آزادی جسمانی که برخلاف قواعد اساسی حقوق بین الملل انجام می شود. شکنجه. تجاوز جنسی، برده گیری جنسی، فاحشگی اجباری، حاملگی اجباری، عقیم کردن اجباری، یا هر شکل دیگر خشونت جنسی همسنگ با آن ها. تعقیب و آزار مداوم هر گروه یا مجموعه مشخصی به علل سیاسی، نژادی، ملی، قومی، فرهنگی، مذهبی، جنسی یا علل دیگر، در ارتباط با هر یک از اعمال مذکور در این بند یا هر جنایت مشمول صلاحیت دیوان، که در سراسر جهان به موجب حقوق بین الملل غیرمجاز شناخته شده است. ناپدید کردن اجباری اشخاص. جنایت آپارتاید. اعمال غیر انسانی مشابه دیگری که عملاً به قصد ایجاد رنج عظیم یا صدمه شدید به جسم یا به سلامت روحی و جسمی صورت پذیرد.

که می‌تواند تحت شرایطی به عنوان جنایت علیه بشریت در دیوان بین‌المللی کیفری به آن رسیدگی شود از این رو با توجه به این که به استثناء یک مورد، تمامی ترورها منجر به قتل و شهادت دانشمندان شده‌اند در ادامه دو رکن دیگر این جرم تحلیل می‌شود.

۶-۲- رکن مادی جنایات علیه بشریت

شرط تحقق جنایات علیه بشریت ارتکاب رفتارهای مذکور در ماده ۷ اساسنامه در قالب یک حمله گسترده یا سازمان یافته علیه جمعیت غیرنظامی و هم سو با سیاست‌های یک سازمان یا دولت است که می‌توان از آن به عنوان عنصر زمینه‌ای جرم جنایات علیه بشریت یاد نمود (Ambos, 2016, 165-174) که ذیل عنوان رکن مادی قابل بررسی است. آنچه از دقت در ماده ۷ اساسنامه حاصل می‌شود این است که برای وقوع جنایات علیه بشریت نیازی به انجام حمله نظامی یا حمله مذکور در ماده «۵۱»^{۴۰} منشور ملل متحد (حمله مسلحانه)^{۴۱} نیست همچنین استفاده از وسیله خاصی نیز ملاک تحقق این جرم نیست بلکه مطلق حمله^{۴۲} با وجود سایر شرایط موجب خواهد شد تا رفتار قتل از مصادیق بند (a) ماده ۷ اساسنامه محسوب شود. با توجه به نوع ارتکاب ترورها و به ویژه ترور شهید فخری زاده بدیهی است یک سیستم بسیار پیچیده اطلاعاتی و نظامی حامی یا هدایت کننده عملیات‌ها بوده. همین امر موجب می‌شود که جنایات واقع شده یکی از شرایط ماده ۷ اساسنامه یعنی سازمان یافتگی را داشته باشد از سوی دیگر می‌توان علاوه بر این شرط ترورها را مصداق عبارت مذکور در بند دوم^{۴۳} ماده فوق زیرا ترور متخصصان علوم هسته‌ای ایران از دوران ریاست «مئیر داگان» به عنوان یک سیاست در مبارزه با برنامه هسته‌ای ایران توسط موساد شناخته شده است (Bergman, 2018, 7) امری که برخلاف بند چهارم^{۴۴} ماده ۲ منشور ملل متحد و مغایر با رسالت دولت‌ها است (خالقی، 1396، ۵۳). لازم به ذکر است اگر چه در این بند اشاره‌ای به تروریسم نشده است اما شورای امنیت سازمان ملل متحد در قطعنامه

۴۰- ماده ۵۱: در صورتی که یک عضو ملل متحد مورد تجاوز مسلحانه واقع شود، هیچ یک از مقررات این منشور به حق طبیعی دفاع مشروع انفرادی یا اجتماعی تا موقعی که شورای امنیت اقدام لازم برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی به عمل آورد لطمه وارد نخواهد آورد. اقداماتی را که اعضاء برای اجرای حق دفاع مشروع به عمل می‌آورند باید فوراً به شورای امنیت اطلاع دهند، ولی این اقدامات به هیچ وجه در اختیارات و وظایفی که شورا بر طبق این منشور دارد و به موجب آن‌ها در هر موقع روشی را که برای حفظ و یا اعاده صلح و امنیت بین‌المللی لازم می‌داند می‌تواند اتخاذ کند تأثیری نخواهد داشت.

41- Armed attack

42- Attack

۴۳- حمله گسترده یا سازمان یافته بر ضد هر جمعیت غیرنظامی رفتاری است مشتمل بر ارتکاب مکرر اعمال مذکور در بند یک بر ضد هر جمعیت غیرنظامی که در تعقیب یا پیشبرد سیاست یک دولت یا یک سازمان برای انجام چنین حمله‌ای صورت گرفته باشد.

۴۴- کلیه اعضاء در روابط بین‌المللی خود از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد مابینت داشته باشد خودداری خواهند نمود.

۱۳۷۳ مصوب ۲۰۰۱ اظهار داشته: «اعمال و روش های مرتبط با تروریسم کاملاً در تضاد با اهداف و اصول سازمان ملل بوده و سرمایه گذاری، برنامه ریزی و تحریک انجام اعمال تروریستی عمدی نیز در تضاد با این اهداف و اصول هستند» (SC/Res/1373, para5).

با تفاسیر موجود از ماده ۷ اساسنامه رم بین نظرات حقوقدانان در این که هر دو شرط گستردگی و سازمان یافتگی برای تحقق جرم جنایات علیه بشریت لازم است یا هر یک از شرایط مذکور به تنهایی می تواند منجر به وقوع این جرم شود اختلاف وجود دارد. برخی بر این باورند که هر دو قید گسترده و سازمان یافته بودن برای تحقق این جرم بین المللی ضروری است چون در این مقرر صحت از ارتکاب رفتارهای مورد اشاره بر ضد هر جمعیت غیرنظامی است که خود واژه جمعیت هم نشانه گستردگی قربانیان است (پوریافرانی، ۱۳۹۸، ۲۶۳).

اما به نظر، وجود یکی از دو قید گسترده یا سازمان یافتگی برای این که رفتار قتل تحت عنوان جنایت علیه بشریت شناخته شود کافی است با این استدلال که اگر بپذیریم واژه جمعیت به معنی گستردگی قربانیان است دلیلی برای ذکر عبارت «گسترده یا سازمان یافته» پیش از واژه جمعیت نیست از سویی اگر هر دو قید مدنظر نویسندگان متن اساسنامه بود بین دو واژه گسترده و سازمان یافته از حرف «و»^{۴۵} استفاده می شد و نه «یا»^{۴۶}، دیگر این که اگر گستردگی قربانیان مدنظر تدوین کنندگان بود در متن ماده ۷ به حمله گسترده علیه یک جمعیت اشاره نمی نمودند زیرا امکان دارد حمله گسترده ای علیه یک جمعیت انجام شود ولی قربانیان آن چنان گسترده نباشند.

برای تبیین این استدلال می توان به جرم افساد فی الارض در حقوق داخلی اشاره و عبارات به کار رفته در آن را با شرایط وقوع جنایت علیه بشریت در اساسنامه رم مقایسه نمود؛ در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به ارتکاب گسترده جنایات علیه تمامیت جسمانی افراد اشاره شده که بیانگر گسترده بودن قربانیان است اما در مورد جنایت علیه بشریت اشاره به حمله گسترده شده است و نه جنایت گسترده، لذا در صورتی که در ماده ۷ اساسنامه اشاره به قربانیان گسترده می شد بی هیچ تردید نظر فوق قابل پذیرش بود. آنچه می تواند مؤید استدلال مذکور باشد رای شعبه اول دادگاه یوگسلاوی در قضیه «بیمارستان و کوور»^{۴۷} و جنایت علیه بشریت محسوب شدن رفتار است^{۴۸}

45- and

46- or

47- Vukovar Hospital

۴۸- ... یک فرد مرتکب جرم علیه یک فرد دیگر، یا تعدادی معدودی از قربانیان جرم در صورتی که اعمال او بخشی از حمله گسترده یا سازمان یافته مزبور باشد، به عنوان مرتکب جنایت علیه بشریت مسئول شناخته می شود.

(علامه، ۱۳۹۰، ۱۴۲)، چنان که در این رای بیان شده در صورت گسترده‌گی حمله، حتی قربانی یک فرد هم باشد رفتار مشمول عنوان جنایت علیه بشریت خواهد شد و نیازی نیست قربانیان گسترده باشند حتی در صورتی که بپذیریم هر دو شرط مذکور برای وقوع این جرم بین‌المللی ضروری است باز هم با توجه به تعدد و ویژگی ترورها رفتار مصداق جنایت علیه بشریت است.

۳-۶- رکن روانی جنایات علیه بشریت

در اساسنامه دادگاه‌های یوگسلاوی و روآندا به این رکن اشاره‌ای نشده بود (Nadya Sadat, 2012, 208) در حالی که ماده ۳۰ اساسنامه رم مقرر داشته: «جز در مواردی که به نحو دیگری مقرر شده باشد، هیچ کس دارای مسئولیت کیفری نیست و نمی‌تواند به دلیل ارتکاب یکی از جرایمی که رسیدگی به آن‌ها در صلاحیت دیوان است مجازات شود مگر این که عنصر مادی جرم همراه با قصد و علم نیز باشد.»

مطابق این ماده، شخص قاصد است در جایی که: اول- نسبت به اصل عمل، قصد ارتکاب آن را داشته باشد. دوم- نسبت به نتیجه عمل، قصد ایجاد نتیجه را داشته باشد یا آگاه باشد که این نتیجه در پی واقعه معمول ایجاد می‌شود. در خصوص معنی قصد در این ماده حتی در صورت پذیرش این که در بندهای مختلف، قصد به معانی متفاوتی به کار رفته به نحوی که قصد و آگاهی در بند نخست به معنی داشتن اراده و آگاهی نسبت به کار انجام شده و در بند دوم به معنی آگاه بودن نسبت به تحقق نتیجه یعنی نسبت به اجزای سه‌گانه رکن مادی که شامل رفتار، شرایط و نتیجه است (قیاسی و محترم قلاتی، ۱۳۹۶، ۱۶۱ و ۱۶۲). آن‌چه ارتکاب یافته قصد در این معنی را نیز به همراه داشته زیرا بدیهی است مرتکبان اطلاعات دقیق و زیادی از اهداف، رفتار و نتیجه داشته‌اند لذا رفتار مصداق این عنوان مجرمانه بین‌المللی است، رفتاری که مطابق ماده ۷۷ اساسنامه رم مستوجب کیفر حبس طویل‌المدت است به نحوی که میزان حبس قابل اعمال در مورد محکومان به این جرم تا سی سال و در صورتی که شدت جرم ارتكابی یا شرایط محکوم‌ایجاب نماید حبس ابد است.

۷- مراجع کیفری صالح به رسیدگی به ترورها در حقوق داخلی

۷-۱- مراجع عمومی

اولین اثر تعیین وصف مجرمانه رفتار، در صلاحیت به معنی شایستگی یک مرجع برای رسیدگی به یک موضوع (خالقی، ۱۳۹۶، ۱۹) بروز می‌نماید. مطابق ماده ۲۹۴ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مراجع کیفری به دو دسته عمومی و اختصاصی تقسیم شده‌اند؛ مراجع عمومی به مراجعی گفته می‌شود که صلاحیت رسیدگی به همه جرایم را دارند جز جرایمی که رسیدگی به آن در صلاحیت

مراجع اختصاصی باشد. جنایات عمدی و تخریب‌هایی که فاقد مجازات محاربه باشند در صلاحیت مراجع عمومی هستند. در این باره ماده «۳۰۲»^{۴۹} قانون فوق رسیدگی به جرایم مستوجب سلب حیات، جنایت عمدی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن و حبس بیش از ده سال را در صلاحیت دادگاه کیفری یک قرار داده است، لذا قتل‌های واقع شده در صلاحیت این مرجع عمومی هستند. اما رسیدگی به تخریب‌ها به موجب ماده «۳۰۱»^{۵۰} قانون فوق اصولاً در صلاحیت دادگاه کیفری دو است اما در صورتی که به همراه قتل عمدی یا ایراد جنایات عمدی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن ارتکاب یافته باشند به تخریب‌های مذکور نیز در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود (ماده «۳۱۳»^{۵۱} قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲). در مورد تعیین جرم مهم‌تر در این ماده لازم به ذکر است که منظور از آن جرمی است که نسبت به سایر جرایم مستوجب مجازات شدیدتر است.

۷-۲- مراجع اختصاصی

مراجع اختصاصی مراجعی هستند که صلاحیت رسیدگی به هیچ جرمی را ندارند مگر رسیدگی به موارد مصرح در قانون. دادگاه انقلاب به عنوان یکی از مراجع اختصاصی در نظام حقوقی ایران^{۵۲} شناخته شده است. مطابق آنچه بیان شد نمی‌توان ترورها را مصداقی از محاربه و به استثناء مواردی که مصداق عبارت مذکور در ماده ۲۸۶ قانون مجازات مصوب ۱۳۹۲ است افساد فی الارض دانست، لذا رسیدگی به آن در دادگاه انقلاب به عنوان یک مرجع اختصاصی با استناد به شق اول بند «الف» ماده ۳۰۳ آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ منتفی است. آنچه که موجب ایجاد صلاحیت برای دادگاه انقلاب می‌شود نه عنوان محاربه بلکه وجود عبارت «به منظور مقابله با نظام» است به عبارت دیگر صرف قصد و نه تحقق نتیجه دادگاه انقلاب را صالح به رسیدگی

۴۹- ماده ۳۰۲: به جرائم زیر در دادگاه کیفری یک رسیدگی میشود: الف- جرائم موجب مجازات سلب حیات. ب- جرائم موجب حبس ابد. پ- جرائم موجب مجازات قطع عضو و جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی با میزان نصف دیه کامل یا بیش از آن. ت- جرائم موجب مجازات تعزیری درجه سه و بالاتر. ث- جرائم سیاسی و مطبوعاتی.

۵۰- ماده ۳۰۱: دادگاه کیفری دو صلاحیت رسیدگی به تمام جرائم را دارد، مگر آنچه به موجب قانون در صلاحیت مرجع دیگری باشد.

۵۱- ماده ۳۱۳: به اتهامات متعدد متهم باید با رعایت صلاحیت ذاتی، توأمان و یک‌جا در دادگاهی رسیدگی شود که صلاحیت رسیدگی به جرم مهم‌تر را دارد.

۵۲- ماده ۳۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲: به جرائم زیر در دادگاه انقلاب رسیدگی می‌شود: الف- جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی، محاربه و افساد فی الارض، بغی، تبانی و اجتماع علیه جمهوری اسلامی ایران یا اقدام مسلحانه یا احراق، تخریب و اتلاف اموال به منظور مقابله با نظام.

می‌نماید. در مورد دادگاه صالح به رسیدگی به جرایم اشخاص دیگری نیز که در ارتکاب جرم دخیل بوده‌اند مطابق ماده «۳۱۱»^{۵۳} از قانون فوق عمل می‌شود.

۸- مرجع کیفری صالح به رسیدگی به توورها در حقوق بین‌الملل

۸-۱- دیوان بین‌المللی کیفری (ICC)

هرچند دیوان بین‌المللی کیفری در حال حاضر صلاحیت رسیدگی به جرم تروریسم را ندارد ولی این بدان معنی نیست که فاقد صلاحیت در مورد مرتکبان جرایم تروریستی است (نمایان، ۱۳۹۰، ۷۱). چنان‌که بیان شد رفتار مصداق بند «a» ماده ۷ اساسنامه رم مصوب ۱۹۹۸ یعنی جنایت علیه بشریت است لذا مطابق ماده «۵»^{۵۴} اساسنامه امکان رسیدگی به آن در دیوان بین‌المللی کیفری که برخی آن را امیدی بر اجرای عدالت کیفری در عرصه بین‌المللی محسوب نموده‌اند (میرمحمدصادقی و عابد، ۱۳۹۱، ۱۸۲) وجود دارد که در این صورت مطابق ماده ۲۷ اساسنامه مذکور حتی عالی‌ترین مقامات دولتی هم از مصونیت بهره‌مند نخواهند شد.

اما صرف وقوع یکی از موارد احصاء شده در ماده ۵ موجب نخواهد شد که امکان رسیدگی به ترور دانشمندان هسته‌ای ایران در دیوان بین‌المللی کیفری وجود داشته باشد، زیرا ماده ۱۲ اساسنامه پیش شرط‌هایی را برای اعمال صلاحیت دیوان مقرر نموده، یکی از این موارد پیوستن دولت‌ها به این مرجع بین‌المللی کیفری است مطابق این ماده: «دولتی که عضو این اساسنامه می‌شود، بدان وسیله صلاحیت دیوان را نسبت به جنایات مذکور در ماده ۵ می‌پذیرد.» این ماده در ادامه می‌افزاید که صلاحیت دیوان منوط به ارتکاب جرم در قلمرو دولت عضو (صلاحیت سرزمینی) یا ارتکاب جرم توسط تبعه دولت عضو است (صلاحیت شخصی فعال). این در حالی است که تا به حال کشور ایران به این مرجع نپیوسته است. اما در صورتی که دولتی عضو اساسنامه نباشد می‌تواند با سپردن اعلامیه به رئیس دبیرخانه، صلاحیت دیوان را در مورد جرم ارتكابی در قلمرو یا توسط تبعه خود بپذیرد^{۵۵} در این صورت شاید بتوان گفت که با این کشور مانند یک دولت عضو برخورد خواهد شد (جانی‌پور و خانعلی‌پور، ۱۳۸۹، ۶).

۵۳- ماده ۳۱۱: شرکا و معاونان جرم در دادگاهی محاکمه می‌شوند که صلاحیت رسیدگی به اتهام متهم اصلی را دارد مگر این که در قوانین خاص ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

۵۴- صلاحیت دیوان منحصر است به مهم‌ترین جرایمی که مایه نگرانی جامعه بین‌المللی است دیوان به موجب این اساسنامه نسبت به جرایم زیر صلاحیت رسیدگی دارد: الف- جنایت نسل‌کشی. ب- جنایات علیه بشریت. ج- جنایات جنگی. د- جنایت تجاوز.

۵۵- بند ۳ ماده ۱۲ اساسنامه: آن دولت می‌تواند با سپردن اعلامیه‌ای نزد رئیس دبیرخانه اعمال صلاحیت دیوان را نسبت به جنایت مورد نظر بپذیرد.

صلاحیت دیوان بین المللی کیفری محدود به موارد پیشین نیست زیرا ارجاع یک وضعیت از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد نیز می‌تواند موجب ایجاد صلاحیت برای دیوان شود. مستند آن‌چه بیان شد بند «ب» ماده ۱۳ اساسنامه است که یکی از شرایط صلاحیت دیوان را: «شورا امنیت وضعیتی را که به نظر می‌رسد یک یا چند جنایت در آن ارتکاب یافته است، به موجب فصل هفتم منشور ملل متحد به دادستان ارجاع دهد» مقرر نموده است؛ درست همان طور که این شورا حق ایجاد دادگاه مستقل را دارد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۵، ۸۱)، لذا از منظر حقوقی شایسته است فارق از تاثیر پذیری از نفوذ سیاسی برخی دولت‌ها اقدامات مقتضی از قبیل همکاری برای ارسال کمیته حقیقت یاب و ایجاد بستر استفاده از ظرفیت مذکور توسط سازمان ملل انجام شود. برای اعمال صلاحیت دیوان نباید ماده «۱۷»^{۵۶} اساسنامه رم در خصوص مواردی که موجب نفی صلاحیت دیوان می‌شود را نادیده گرفت. البته مطابق همین ماده، می‌توان دیوان را در موارد فوق هم صالح به رسیدگی دانست در صورتی که در بند «الف»، «دولت مایل یا قادر» به رسیدگی نباشد یا در بند «ب» تصمیم اتخاذ شده «ناشی از عدم تمایل یا عدم توانایی بر تعقیب باشد». آن‌چه که از ماده مذکور برداشت می‌شود این است که صلاحیت محاکم ملی مقدم بر صلاحیت دیوان نیست بلکه آن‌چه مقدم بر صلاحیت این مرجع بین المللی است رسیدگی محاکم ملی است (شریعت باقری، ۱۳۷۸، ۹۴)، به عبارت دیگر اصل بر صلاحیت دولت‌ها است و صلاحیت دیوان تکمیلی است.

نتیجه

با توجه به عدم جرم انگاری تروریسم به عنوان جرم مستقل در قوانین داخلی با لحاظ اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها^{۵۷} نمی‌توان مرتکبان را محکوم به این رفتار نمود، لذا ناگزیر باید به سراغ سایر عناوین مجرمانه رفت. با وجود این، ترور دانشمندان هسته‌ای ایران به عنوان جرم مستقل با مجازات یکسان در نظام حقوقی ایران شناخته نشده است به نحوی که ترورها اصولاً جنایت عمدی و تخریب هستند و فقط مواردی را می‌توان تحت شرایطی به عنوان افساد فی الارض یا تخریب مستوجب مجازات محاربه در دادگاه انقلاب به عنوان یک مرجع اختصاصی محاکمه نمود، لذا در موارد اخیر علاوه بر محکومیت مرتکبان به قصاص نفس به دار آویختن آن‌ها از باب حد نیز منع قانونی ندارد. با پیشرفت

۵۶- موارد ذیل نافی صلاحیت دیوان است: الف- در صورتی که دولت صلاحیت‌دار در حال رسیدگی به موضوع است. ب- در صورتی که دولت صلاحیت‌دار در مورد موضوع قرار منع تعقیب صادر کرده باشد.

۵۷- ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲: هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.

علم شیوه‌های ارتکاب ترور نیز پیشرفت نموده و می‌نماید لذا شایسته است قانونگذار ایران قوانین مرتبط با تروریسم را هم سو با پیشرفت علم و شیوه ارتکاب آن به روز و این رفتار را مستقلاً جرم انگاری نماید تا ضمن وضع مجازات متناسب موجبی برای افتراقی شدن دادرسی آن شود و از این طریق خلاءهای قانونی را از بین ببرد یا به حداقل برساند که پیشنهاد می‌شود مباشرت و معاونت در تروریسم را در حکم مفسد فی الارض بداند یا مجازات افساد فی الارض را برای آن‌ها مقرر نماید، همچنین شروع به این رفتار و رفتارهایی که در حکم شروع به این رفتار هستند و معاونت در شروع به تروریسم و معاونت در رفتارهایی که در حکم شروع به تروریسم هستند را مستوجب حبس درجه یک نماید.

با لحاظ ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ سازمان ملل متحد، رفتار نقض فاحش حقوق بشر است و مطابق ماده ۵۱ منشور ملل متحد و بند «g» ماده ۳ قطعنامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۷۴ ادعای دفاع با این توجیه که ایران قصد نقض ماده ۲ پیمان عدم اشاعه سلاح هسته‌ای مصوب ۱۹۶۸ را دارد یا هر توجیه دیگری قابل پذیرش نیست و بدون شک رفتار جنایت بین‌المللی است. اگرچه دیوان بین‌المللی کیفری صلاحیت رسیدگی به جرم تروریسم را ندارد ولی این بدان معنی نیست که فاقد صلاحیت در مورد مرتکبان و آمران ترور دانشمندان هسته‌ای ایران باشد لذا علیرغم نپیوستن ایران به دیوان بین‌المللی کیفری می‌توان با استفاده از ظرفیت اساسنامه رم این مرجع کیفری بین‌المللی را صالح به رسیدگی جنایت علیه بشریت واقع شده در قلمرو سرزمینی ایران دانست که در این صورت مطابق ماده ۲۷ از همان اساسنامه داشتن هر مقام و جایگاهی موجب مصونیت مرتکبان و آمران نخواهد شد.

با توجه به عدم الحاق ایران به کنوانسیون منع بمب‌گذاری‌های تروریستی ۱۹۹۷، درخواست همکاری از سایر دولت‌ها از منظر حقوقی امری دشوار است لذا پیوستن ایران به این قبیل اسناد بین‌المللی که امکان استفاده از ظرفیت‌های حقوقی را ایجاد نماید می‌تواند تا حدی از این صعوبت بکاهد. شیوه ارتکاب رفتار بیانگر این است که ترورها به صورت بسیار پیچیده و با همکاری حداقل یک دولت یا مجموعه بیگانه ارتکاب یافته‌اند، لذا محکومیت رفتار توسط ایران لازم ولی کافی نیست با وجود این، هر گونه اقدام حقوقی برای محکومیت متهمان در مراجع بین‌المللی نیازمند ارائه ادله اثبات متقن و قانونی توسط نهادهای امنیتی و اطلاعاتی است که ترورها را به شخص مرتکب منتسب نماید، در غیر این صورت امکان ایجاد مسئولیت کیفری به موجب قوانین بین‌المللی برای هیچ شخصی وجود نخواهد داشت. از این رو تمامی تحلیل‌های ارائه شده زمانی کاربرد دارد که بتوان این امر دشوار را به سرانجام رساند تا بستر استفاده از ظرفیت‌های حقوقی فراهم شود.

منابع

فارسی

- اردبیلی، محمدعلی، ۱۳۹۷، **حقوق جزای عمومی**، چاپ پنجاه و پنجم، تهران، انتشارات میزان.
- پوربافرانی، حسن، ۱۳۹۸، **حقوق جزای بین الملل**، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات جنگل.
- جانی پور، مجتبی و خانعلی پور واجارگاه، سکینه، ۱۳۸۹، ارجاع جنایت‌های بین المللی به دیوان کیفری بین المللی (ICC) توسط شورای امنیت و آثار آن، **مطالعات حقوقی**، شماره ۲.
- حبیب زاده، محمدجعفر، ۱۳۷۹، **محاربه در حقوق کیفری ایران**، چاپ اول، تهران، دفتر نشر آثار علمی دانشگاه تربیت مدرس.
- خالقی، ابوالفتح، ۱۳۹۹، امکان سنجی تعقیب کیفری آمران ترور شهید سلیمانی، **فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب**، شماره ۲ (ویژه نامه شهادت سردار سلیمانی).
- خالقی، علی، ۱۳۹۶، **آیین دادرسی کیفری**، جلد دوم، چاپ سی و ششم، تهران، انتشارات شهردانش.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۴۲، **نعت‌نامه دهخدا**، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ذاکر حسین، محمد هادی، ۱۳۹۸، صلاحیت تکمیلی در رویه قضایی دیوان کیفری بین المللی؛ وحدت شخص و موضوع، **مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی**، شماره ۲.
- زراعت، عباس، ۱۳۹۴، **شرح مبسوط قانون مجازات اسلامی حدود**، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل.
- شریعت باقری، محمدجواد، ۱۳۷۸، صلاحیت تکمیلی دیوان کیفری بین المللی، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۲۸ و ۲۹.
- شهبازی، آرامش، ۱۳۸۷، چالش‌های مفهوم رزمنده در حقوق بشردوستانه بین المللی در عصر مبارزه با تروریسم، **فصلنامه پژوهش‌های حقوقی**، شماره ۱۴.
- علامه، غلام حیدر، ۱۳۹۰، **جنایت علیه بشریت در حقوق بین الملل کیفری**، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
- قیاسی، جلال الدین و محترم قلاتی، ایمان، ۱۳۹۶، تحلیل عنصر محور رکن معنوی جنایات عمدی در صلاحیت دیوان کیفری بین المللی، **فصلنامه پژوهش حقوق کیفری**، شماره ۲۱.
- کدخدایی، عباسعلی، زرنشان، شهرام، ۱۳۸۶، امکان توسل به دفاع مشروع برای مبارزه با تروریسم، **پژوهش‌های حقوقی**، شماره ۱۱.
- گلدوزیان، ایرج، ۱۳۹۵، **محمشای قانون مجازات اسلامی**، چاپ ششم، تهران، انتشارات مجد.
- فتح‌پور، فاطمه، ۱۳۹۹، **بایسته‌های مقابله با تروریسم در پرتو دکترین امنیت انسانی**، چاپ اول، تهران، میزان.
- پی فلچر، جورج، ۱۳۹۴، عکس‌العمل به تروریسم: تلاشی برای تعریف قانونی مفهوم غیرقابل تعریف تروریسم، ترجمه آذر علی‌نژاد، **تروریسم‌شناسی**، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاه بینه.
- معاونت پژوهش و تولید علم، ۱۳۹۴، **راهبردهای مقابله با تروریسم**، چاپ اول، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشکده اطلاعات.

- ملکی زاده، امیرحسین، ۱۳۹۷، **دفاع مشروع در رویه دیوان بین المللی دادگستری با تأکید بر قضیه سکوه‌های نفتی**، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

- مصدق، محمد، ۱۳۹۶، **شرح قانون مجازات اسلامی**، جلد سوم، چاپ دوم، تهران، انتشارات جنگل.

- میرمحمدصادقی، حسین و عابد، رسول، ۱۳۹۱، صلاحیت دادگاه کیفری بین المللی در رسیدگی به جرایم علیه اجرای عدالت کیفری با مطالعه موردی پرونده توماس لوبانگو، **فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی**، شماره ۵۷.

- میرمحمدصادقی، حسین، ۱۳۹۵، **دادگاه کیفری بین المللی**، چاپ نهم، تهران، انتشارات دادگستر.

- میرمحمدصادقی، حسین، ۱۳۹۷، **جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی**، چاپ سی و ششم، تهران، انتشارات میزان.

- ناجی راد، محمدعلی، ۱۳۸۷، **جهانی شدن تروریسم**، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین و هاشم بیگی، حمید، ۱۳۷۷، **دانشنامه جرم‌شناسی**، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.

- نبوی، محمدهادی، ۱۳۹۳، **جرم انگاری تروریسم از منظر آموزه‌های فقه جعفری و حنفی**، تهران، چاپ اول، انتشارات مجد.

- نمامیان، پیمان، ۱۳۹۰، صلاحیت دیوان بین المللی کیفری در رسیدگی به تروریسم، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، شماره ۱ (پیاپی ۵۱).

- نمامیان، پیمان، ۱۳۹۰، **حقوق بین الملل کیفری (چالش‌ها، هنجارها و راهبردهای مبارزه با تروریسم)**، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

عربی

- محقق حلی، جعفر، **المختصر النافع**، ۱۴۱۰ق، چاپ سوم، تهران، موسسه البعثة.

- نجفی، محمدحسن، ۱۳۶۷، **جواهرالکلام فی شرح شرائع الاسلام**، جلد چهل و یکم، چاپ سوم، تهران، دار الکتب الاسلامیه.

لاتین

- Ambos, Kai; Triffterer, The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary, Third Edition, New York, Oxford University Press.2016.

- Bergman, Ronen, Rise and Kill First: The Secret History of Israel's Targeted Assassinations, first Edition, New York, United States by Random House, 2018.

- Friedrichs, Jörg (2006); "Defining the International Public Enemy: The Political Struggle behind the Legal Debate on International Terrorism", Leiden J. Int'l L, Vol. 19, No1.

- Nadya Sadat, Leila, The International Criminal Court and the Transformation of International Law: Justice for the New Millennium. (International And Comparative Criminal Law Series) 2012.

- Tamar Meisels, Nuclear scientists as assassination targets, Law and Philosophy, 2014 (33), DOI: 10.1177/0096340211433019.

وبسایت ها و خبرگزاری ها

- <https://farsi.khamenei.ir/treatise-content?id=228>
- <https://www.tasnimnews.com/fa/news/۱۲۹۳۷۲۸/۲۲/۱۰/۱۳۹۵>
- <https://www.nytimes.com/2018/08/06/world/middleeast/syrian-rocket-scientist-mossad-assassination>
- <https://www.isna.ir/news/۰۵۱۹۴-۸۹۰۹>
- <https://www.asriran.com/fa/news/190875>
- <https://www.mashreghnews.ir/news/753271>
- <https://www.mashreghnews.ir/news/91386>
- <https://www.nytimes.com/2021/09/18/world/middleeast/iran-nuclear-fakhrizadeh-assassination-israel.html>
- <http://fna.ir/fl18z1k>

قوانین

- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵
- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲
- قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹

آئین نامه ها

- آئین نامه اجرایی قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۸

کنوانسیون ها

- کنوانسیون منع بمب گذاری های تروریستی مصوب ۱۹۹۷
- قطعنامه ۳۳۱۴ مجمع عمومی سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۷۴
- اساسنامه دیوان بین المللی کیفری مصوب ۱۹۹۸
- منشور ملل متحد مصوب ۱۹۴۵
- قطعنامه ۱۳۷۳ مصوب ۲۰۰۱
- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶
- پیمان عدم اشاعه سلاح هسته ای مصوب ۱۹۶۸
- پروتکل اول الحاقی به کنوانسیون های چهارگانه ژنو مصوب ۱۹۷۷ به موافقتنامه ۱۹۴۹

آراء

- رای شماره ۱۴۶۱ شعبه ششم دیوان عالی کشور مورخ ۱۳۹۳/۰۸/۲۶

Legal Civilization

Biannual No.9/Fall 2021 & Winter 2022

ISSN:2783-1841
ISSN:2783-1922

- Review of Legal Solutions for Mining and Trading of Digital Currencies: Legal Gaps and Solutions*SHima Naderi, Majid Motallebi
- Analysis the Jurisprudential Principles of Torture and Delay at Implementation Preemption *Morteza Rahimi
- Achievements and Challenges of Multiplicity and Recidivism in the Law on Reducing the Punishment of Imprisonment Imposed in 2020 with a Practical Approach*Abolfath KHaleghi, Zahra Mirzaei
- Review of Technology Transfer Contract in Iranian Subject Law*Afshin Mojahed
- Explain the Principle of Information in the Light of the Previous Consent Procedure of the Rotterdam 2003 Convention*Mohammad Mobini Far, Marzieyh Fathi Bornaji
- The Position of Dispute Resolution Commissions in Lawsuits between the Islamic Revolutionary Guard Corps and Tehran Municipality*Mohammadreza Yazdi, Mojtaba Salek Razi
- the effects and conditions of retrial in Iranian and French lawani, Mohammad Reza Burbur
- Effects of Divorce on the Law of Iran, France and the United Kingdom *Maisam Sobhani
- Analysis of Child Rights in Iran: Review of the National Body Convention of Rights of Child Based on the Universal Convention of the Rights of the Child *Maryam SHA'ban
- The Relationship between Insult and Freedom of Expression in the Light of the Islamic Penal Code and the Press Law*Amirhossein GHazaei Alamdari
- Principles and Rules Governing Professional Ethics in the Legal Profession *Rostam Ali Akbari, Yasser SHakeri
- Religious Pluralism in the Islamic Penal Code*Mohsen Hamidipour
- Effects and Conditions of Absentee Proceedings in Iranian and French Law Sayyed Jafar Hashemi Bajegani, Mostafa Afzali Goroh
- Criminal Responsibility of Governments for Environmental Crime in the Light of Regional and International Cooperations*Sajad Tayebi
- Analysis of the performance of the International Court of Justice in the case of violation of the 1955 Amity Agreement between the Islamic Republic of Iran and the United States of America*Mohammad Setayesh Pur, Eisa Poodat
- Conceptual and Philosophical Challenges of Terrorism in Confrontation of Human Rights Nourooz Kargari
- Economic Analysis of the Externality of Property use by Comparative Study of Iranian Law Yadullah Dadgar, Akram Ehsani
- Functions and Challenges of Mediation in Iran (Looking at Some European Countries and International Documents)*Sayyed Abbas Mousavi
- Privacy in the Legal System of Iran and Islam*Ali Akbari, Mahdi Falahian
- Prisoners' Rights from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law with a look at International Documents*Gholamreza Izadpanah, Vajehe Izadpanah
- Analysis of the Assassination of Iranian Nuclear Scientists from the Perspective of Domestic and International Law*Mohammad Khalil Salehi, Mohammad Salmani Farahmand
- Effects of Life Insurance Contract from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Law Sayyed Sajad Khalooei Tafti
- Protecting Agency Judges in an Age of Politicization: Evaluating Judicial Independence and Decisional Confidence in Administrative Adjudications*Reza Tajarlou, Mohammad Javad Shafaghi, Fatemeh Mafi
- the Rights of Victims and Offenders in the French Criminal Procedure Criticisms and Challenges Sadegh Fetili, Ebrahim Moghdam
- Review and Analysis of the Obligation to Observe Caution in Common Law Rezahosain Gandomkar, Farzad Karami kolmoti
- A Comparative Study of Crime Cost Assessment in Criminal Law and Shiite Jurisprudence Esmaeil Kashkoulain, Mahdi Naghavi
- An Introduction to the Theory of Legal Personality in Imami Jurisprudence*Sayyed Alireza Amin
- Examining the Pillars of Civil Liability of Municipalities in Judicial Procedure Sayyed Vahid Mirmezami, Faezeh Bahador
- Compensation for Innocent Convicts in the Law of Iran and America Ahmadreza Kenarkoohi, Salameh Abolhasani
- Research on the Importance of Offer in Iranian Civil Law and the UNIDROIT Principles Morteza Javan Sarand